

Daniel Andrzej Banasiak, «ПОЭТИЧЕСКИЙ АНСАМБЛЬ» *РУССКИЕ БОГИ*
ДАНИИЛА АНДРЕЕВА В АСПЕКТЕ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТИ, Łódź:
Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2019, ss. 291.

Niedawno pojawiła się nowa i warta odnotowania monografia autorstwa Daniela Banasiaka, kontynuująca badania nad poetyką twórczości Daniła Andriejewa (1906-1959), rosyjskiego poety i prozaika, myśliciela, filozofa i wizjonera. Sama sylwetka twórcy, jak i jego dorobek literacki stał się znany czytelnikom dopiero w czasach pieriestrojki i to głównie za sprawą żony i muzy Andriejewa – Ałły Aleksandrownej (1915-2005). Publikacja kluczowego dzieła pisarza-myśliciela, a mianowicie zbioru traktatów i filozoficznych rozmyślań zatytułowanego *Róża świata (Поэма мифа)* nastąpiła dopiero w roku 1990.

W świecie polskiej rusycystyki postać Daniła Andriejewa, na co zwraca uwagę także autor sygnalizowanej monografii, pojawiła się głównie dzięki publikacjom Profesora Jana Orłowskiego¹, wśród których jako pierwszy ukazał się artykuł *Odkrywanie Daniela Andriejewa* wraz z fragmentem przekładu na język polski *Róży świata*, również autorstwa Profesora. Lubelski uczony w swych naukowych prezentacjach podkreślał znaczenie Daniła Andriejewa dla rosyjskiej kultury i literatury poprzez pryzmat jego biografii i historiozofii, podjął się także charakterystyki metafizycznego wymiaru świata w Andriejewowskim poemacie *Nawna*².

Rozważania na temat poetyki utworów autora *Róży świata* znalazły swą naukową kontynuację właśnie w monografii Daniela Banasiaka. Uczynił on bowiem obiektem swych wnikliwych obserwacji inny utwór Andriejewa – *Rosyjscy bogowie (Русские богу)*, zwracając szczególną uwagę na jego podtytuł – „poetycki ansambl”, w którym w przekonujący i klarowny sposób przedstawił nowatorskie rozumienie gatunku literackiego jako kompleksu architektonicznego przez autora *Rosyjskich bogów*.

Materiał egzemplifikacyjny przywołany przez Daniela Banasiaka ujawnia złożoność tego utworu, stanowiącego zbiór dygresji na temat istoty ludzkości w perspektywie zarówno osobistych doświadczeń pisarza, jak i historii i kultury europejskiej, w szczególności rosyjskiej oraz rozmyślań natury religijno-filozoficznej. Andriejew swoje dzieło *Rosyjscy bogowie*, co podkreśla autor sygnalizowanej monografii, „tworzył od początku lat trzydziestych do roku 1955, wielokrotnie je przerabiał, przebudowywał kompozycyjnie, lecz nie zakończył. Trzy części pozostały jedynie w formie zamysłu” (s. 273). Mimo tego utrudnienia udaje się jednak znaleźć pewne stałe powtarzalne dominanty jego tekstów literackich. Istotę twórczości i myśli Daniła Andriejewa, również w odniesieniu do *Rosyjskich bogów*, w sposób niezwykle trafny

¹ J. Orłowski, *Odkrywanie Daniela Andriejewa*, „Kamena” 1991, nr 3/4; *Daniel Andriejew – współczesny rosyjski myśliciel religijny*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 1991, nr 1-2; *Rosja w historiozofii Daniela Andriejewa*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Rosyjska. Studia Rosjoznawcze” 1999, Vol. IV i inne.

² J. Orłowski, *Metafizyczny wymiar świata w poematach Daniela Andriejewa (Na przykładzie poematu «Nawna»)*, [w:] *Musica Antiqua Europae Orientalis. Acta Slavica* 1994, s. 174-181.

określił rosyjski filozof, kulturoznawca i pisarz – Grigorij Pomieranc, nazywając ją „nieustająca walką światła i ciemności”, podkreślając tym samym współzależność i ważność prezentowanych żywiołów w ujęciu mitologicznym:

Можно выделить (иногда совершенно отчетливо) конструктивные элементы, из которых стихий складывались его образы. Всякая мифология складывается из каких-то элементов культуры, расплавляет застывшие пласты ее и застывает в новых кристаллах³.

Autorowi omawianej monografii udało się wyeksponować sygnalizowane przez Grigorija Pomieranca cechy twórczego myślenia i schemat literackiej wizualizacji Andriejewa w *Rosyjskich bogach*, akcentując naprzemienną występowania obrazów światła i ciemności, (np. piekła i raju), gdzie niezależnie od formy literackiej, tworzą one spójną kompozycyjnie całość.

W tym miejscu trzeba zaznaczyć, że książka została napisana w języku rosyjskim, co z jednej strony może stać się jej zaletą – daje możliwość włączenia się w dyskurs naukowy w ojczyźnie pisarza nad jego twórczością, z drugiej zaś – mając na uwadze polskiego odbiorcę – ogranicza krąg ewentualnych czytelników do osób znających język rosyjski, a myślę, że wiele poglądów Daniła Andriejewa mogłoby zainteresować polskich kulturoznawców, antropologów, czy też historyków.

Monografię rozpoczyna *Wstęp*, w którym autor dokonuje przeglądu literatury krytycznej na temat wybranego tematu badawczego stwierdzając dalej, że jednym z głównych celów badawczych pracy jest: „wypełnienie luki w badaniach literaturoznawczych nad twórczością Daniła Andriejewa”, w szczególności w Polsce (s. 274). W części wprowadzającej Daniel Banasiak określa także teoretyczne i metodologiczne założenia monografii oraz szeroko prezentuje pojęcie intertekstualności jako terminu teoretyczno-literackiego odnosząc się zarówno do prac polskich, rosyjskich i zachodnioeuropejskich badaczy. W przypadku zaś przyjętych w analizie *Rosyjskich bogów* form intertekstualności wyraźnie wskazuje na wybór klasyfikacji zaproponowanej przez francuskich strukturalistów – Rolanda Barthesa i Gérarda Genetta, uwzględniając jednak i dorobek na tym polu rosyjskich badaczy, takich jak: J. Łotman, M. Bachtin, A.K. Żołkowski, N.A. Fatiejewa.

Właściwej analizie *Rosyjskich bogów* autor poświęca kolejne trzy rozdziały pracy, gdzie główną kategorią poetycką poddaną analizie badawczej w różnych ujęciach intertekstualnych jest „poetyckie uniwersum” («внутренний мир», «художественный мир»). Przy czym samo pojęcie, zaczerpnięte z pracy Dymitra Lichaczowa⁴, zostaje w monografii wyjaśnione i Daniel Banasiak w pełni przekonująco uzasadnia

³ Г. Померанц, *Тюремная лирика Д. Андреева*, [в:] *Страстная односторонность и бесстрастие духа*, Москва – Санкт-Петербург: «Центр гуманитарных инициатив. Университетская книга», 2014, с. 302.

⁴ Д.С. Лихачев, *Внутренний мир художественного произведения*, „Вопросы литературы” 1968, № 8, с. 76.

odwołanie się do tej właśnie kategorii i uczynienie z niej dominanty tematycznej całej pracy (s. 37).

Pierwszy rozdział monografii zatytułowany *Русские боги: художественный мир в аспекте интертекстуальности* stanowi prezentację dzieła Daniła Andriejewa w odniesieniu do tradycji kultury Srebrnego Wieku. W tym miejscu trzeba podkreślić, że rozważania twórcy *Rosyjskich bogów* – erudyty i metahistoryka, a przy tym pisarza obdarzonego wielką wyobraźnią, ujęte w ramy literackie, złożone z fragmentów zarówno poetyckich, jak i prozatorskich, nie poddają się łatwo analizie badawczej. Danielowi Banasiakowi udało się jednak uporządkować ową wielowątkowość i wielopoziomowość możliwości interpretacyjnych *Rosyjskich bogów* poprzez wprowadzenie intertekstualnej metody badawczej. Interesującym narzędziem, które porządkuje trudny do analizy tekst Andriejewa jest wprowadzenie przez autora do monografii pięciu tabel przedstawiających w sposób uporządkowany poszczególne utwory *Rosyjskich bogów*, występujące w nim postaci i motywy poetyckie. To właśnie intertekstualność czyni dyskurs Banasiaka naukowym logicznym, przejrzystym, pozwalającym czytelnikowi monografii podążać za tokiem myślenia autora. Przy czym co godne jest odnotowania, Banasiak wprowadzając nowe pojęcia i terminy, zawsze je wyjaśnia, a w przypadku wielu możliwości deszyfryzacji ich semantyki, ujawnia własne stanowisko badawcze w tej kwestii. Spojrzenie autora monografii na *Rosyjskich bogów* w aspekcie intertekstualności ujawnia wielość możliwych do przywołania intertekstów, albowiem omawiane dzieło Andriejewa prezentowane jest poprzez pryzmat innego, wspomnianego wcześniej utworu *Róża świata* Andriejewa, dalej daje możliwość przywołania intertekstów kultury tzw. Srebrnego Wieku, akcentując hasło starszych symbolistów rosyjskich nawołujące do syntezy sztuk (poezji, muzyki i malarstwa), co jest czytelne choćby w utworze poetyckim Walerija Briusowa *Twórczość* (*Творчество*, 1895), czy też apologii dzieł architektury, stworzonych przez człowieka, czego ilustracją poetycką może być utwór liryczny Osipa Mandelsztama *Notre Dame* (*Notre Dame*, 1912). Ważne miejsce w tej części pracy zajmują analizy cytatów z poezji Aleksandra Błoka i Afanasija Feta.

W rozdziale drugim monografii, brzmiącym w oryginale *Реальность, ирреальность, мифы в художественном мире «ансамбля»: интертекстуальные связи и отношения* Daniel Banasiak prezentuje głównie mity, z których najważniejszym wydaje się być mit o wiecznej kobiecości, zaczerpnięty z tradycji poetyki młodszych symbolistów rosyjskich, a także mit o blokadzie Leningradu w latach 1941-1944.

Kolejny zaś, trzeci rozdział omawianej publikacji naukowej (*Прошлое, настоящее и будущее в художественном мире «ансамбля»: интертекстуальные связи и отношения*) stanowi analizę fragmentów utworu związanych z „duchami historii” począwszy od panowania Iwana Groźnego do czasów współczesnych autorowi *Rosyjskich bogów*. Ponadto w rozdziale tym znalazły się także rozważania o przyrodzie i jej wpływie na dalsze dzieje ludzkości, co jest niezwykle ważne, albowiem Danił Andriejew, obdarzony szczególną wrażliwością, przeżywał kontakt z przyrodą niezwykle silnie.

Reasumując, Daniel Banasiak w omawianej monografii wykazuje dojrzałość naukową, ujawnia przemyślany warsztat badawczy i świadome wykorzystanie zastosowanych instrumentarium do analizy tekstu literackiego. Godnym odnotowania jest fakt, iż autor monografii w swej prezentacji dzieła Andriejewa korzysta także z instrumentów badawczych z zakresu historii, kultury i semiotyki, co wnosi dodatkowy walor naukowy do publikacji. Omawiana rozprawa jest pionierska i innowacyjna, zwłaszcza na gruncie polskim. Przyjęta zaś przez badacza perspektywa intertekstualnej analizy *Rosyjskich bogów* Daniła Andriejewa w pełni uzasadniona, oryginalna w swoim założeniu, pozwalająca pokazać złożoność omawianego dzieła, jego wielowymiarowość kulturowo-literacką, historyczną, religijno-filozoficzną. Z pewnością monografia wypełnia brakującą lukę w badaniach literaturoznawczych nad poetyką Daniła Andriejewa w Polsce i winna być zauważona i doceniona.

Beata Trojanowska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy